

tidigare medarbetare vid olika nordiska traditionsarkiv och har stor kunskap om materialet. Tillsammans får deras artiklar än mer tyngd. Ett samlat intryck är att så många trådar vävs samman, såväl textuellt som kontextuellt. De olika utgångspunkterna ger en nyanserad och komplex bild av vår musikhistoria, av en samling, dess tillkomstsammanhang och vidare spridning.

Annika Nordström, Göteborg

Samerna och Svenska kyrkan. Underlag för kyrkligt försoningsarbete. Daniel Lindmark & Olle Sundström (red.). Gidlunds förlag, Möklinta 2017. 217 s. ISBN 978-91-7844-975-0.

Från 2012 till 2016 pågick ett vetenskapligt vitboksprojekt som skulle spegla Svenska kyrkans historiska övergrepp mot den samiska befolkningen i Sverige. Tanken var att detta projekt skulle bilda underlag för en sanningsprocess. Projektet finansierades av Svenska kyrkans forskningsenhet och var placerat vid Umeå universitet med historikern Daniel Lindmark som ledare.

Projektet resulterade i två omfattande bokvolymerna på sammanlagt 1135 sidor som utgavs 2016. Den här recenserade boken redovisar en sammanfattning av resultaten i de två bokvolymerna. Den har redigerats av historikerna Daniel Lindmark och Olle Sundström. Eftersom tankarna på ett fortsatt försoningsarbete mellan Svenska kyrkan och samerna är centralt i boken, är det naturligt att Svenska kyrkans ärkebiskop Antje Jackelén har skrivit förordet.

Historikerna Björn Norlin och David Sjögren, som deltagit i projektarbetet, har på ett lättfattligt och översiktligt sätt presenterat innehållet i de två volymerna. Detta utgör bokens första huvuddel.

Kristnandet av samerna kom i Sverige på allvar först i gång på 1600-talet och i Norge på 1700-talet. Olika element i den samiska religionen förbjöds och utplånades eftersom de sågs som tecken på avguderi. Det gällde trummor,

träfigurer och offerplatser. En same, Lars Nilsson, avrättades och brändes 1693 tillsammans med sina träskulpturer och trummor. Näjderna som med hjälp av trummor och jojk ansågs ha förmåga att få kontakt med högre makters vilja, blev hårt ansatta av kyrkan. De sågs nämligen som avguderiets främsta företrädare. Jojken betraktades som ogudaktig ”trollsång”. Under 1700-talet och även 1800-talet blev kyrkans syn mer tolerant och samiska religionsuttryck sågs som gammaldags vidskepelse som höll på att försvinna.

På 1600-talet etablerades kyrkor och pastorat på samiska områden. Kyrkan lade då under sig stora markområden. År 1723 beslöt den svenska riksdagen att ett särskilt skolsystem för samer skulle inrättas. Varje lappmarksförsamling skulle ha en internatskola. År 1913 tillkom en nomadskolestadga där kyrkan var huvudansvarig. Reformen innebar att barn till nomadiserande renskötare skulle undervisas vid särskilda skolor och skiljas från den bofasta befolkningen. Barnen fick bo på internat avskilda från sina familjer. Nomadskolorna avvecklades på 1960-talet. Samerna fick en egen folkhögskola 1942.

Samiskan var från början enbart ett muntligt språk. På 1700-talet strävade kyrkan efter att skapa ett standardiserat samiskt skriftspråk med prosten Pehr Fjellström som främste företrädare. Detta skulle underlätta undervisningen i kristendom. År 1755 översattes Nya testamentet till samiska. Prästerna som hade hand om folkbokföringen förvanskade även det samiska namnskicket.

I Norge genomfördes under 1800-talet en stark förnorskningspolitik mot samerna. Huvudtanken var att hela folket skulle tala samma språk och tillhöra samma kultur. Den norska kyrkans präster kom att användas som redskap i denna förnorskningsprocess. Den læstadianska väckelsen, som kom till Norge på 1840-talet, utgjorde dock en motrörelse mot förnorskningsprocessen genom att slå vakt om minoritetsspråken samiska och finska/kvänska.

En mörk sida i samernas historia utgör de rasbiologiska undersökningarna under förra delen av 1900-talet, vilka leddes av professor Herman

Lundborg vid Uppsala universitet. Samerna utsattes för övergrepp när de fotograferades både med och utan kläder. Den bakomliggande tankegången var att man skulle förhindra rasblandning. Redan på 1800-talet länsades samiska gravar på kranier som fördes bort till museer. Vissa präster i lappmarken skall ha varit forskarna behjälpliga med att finna material för undersökningarna, vilket nu i efterhand betraktas som en skam.

Björn Norlin och David Sjöberg pekar också på att kyrkan utfört positiva insatser för samerna utan att det tas upp i vitbokens två volymer. Dit hör de filantropiska insatser som gjorts.

I bokens andra del diskuterar kyrkliga och teologiska företrädare hur kyrkan med utgångspunkt från vitboksvolymerna skall arbeta vidare i ett fortsatt försoningsarbete. Det första kapitlet är skrivet av den norske prästen och teologen Tore Johnsen som själv är same. Han börjar med att diskutera begreppet försoning och omtalar fyra olika steg i en försoningsprocess på gruppnivå. Det första steget är att erkänna historien, vilket betyder att den bakomliggande sanningen av vad som skett berättas av dem som blivit kränkta men även av dem som utfört kränkningarna. Den andra fasen avser beröring av historien på så sätt att de kränkta kan sätta ord på smärtan och de som begått övergrepp upplever ånger. Det tredje steget benämns återuppriktelse. Då vill man lägga grunden för en ny gemensam framtid. Det kan röra sig om att omfördela de tidigare sneda maktrelationerna mellan parterna. Införandet av sameting i Norge och Sverige kan ses som återuppriktande åtgärder. Det fjärde steget utgörs av förlåtelse. Då lämnar parterna tidigare fiendebilder och tankar på hämnd. Att förlåta innebär inte att glömma det förflutna utan att båda parter kommer ihåg på ett nytt sätt.

Teologiprofessorn och prästen Carl Reinhold Bråkenhielm benämner sitt kapitel ”Den nedbrutna skiljemuren”. Han tar upp frågan om en nedriven skiljemur mellan Svenska kyrkan och samerna är möjlig att uppnå eller endast utgör en önskedröm. Han ser möjligheterna och menar att samisk religion och andlighet kan samspela med kristen tro.

Det sista kapitlet i boken är skrivet av Sylvia Sparrock som är same, renägare och ordförande i Samiska rådet i Svenska kyrkan med en rådgivande funktion. Hon gick själv i en nomadskola för renskötande samers barn långt borta från hemmet och fick endast åka hem till föräldrarna under jul- och påskloven. Hemlängtan var mycket stark. Hon pekar på många konkreta vägar framåt för Svenska kyrkan för att man skall uppnå försoning. Då gäller det att visa respekt för samerna och deras rättigheter efter de övergrepp genom koloniseringen som förekommit tidigare. Kyrkan behöver lyssna på samerna, ta dem på allvar och ställa sig på deras sida. Ett sätt att verka för försoning är att arbeta för att samiska kvarlevor på museer kommer tillbaka till sina ursprungliga viloplats i samevärlden. Kyrkan bör också ta ansvar för att ge samerna reella möjligheter att ta tillbaka sitt samiska språk.

Det kan låta som att kyrkan stått för de största övergreppen mot samerna. Samtidigt kommer det på olika ställen i boken fram att staten i många fall också är medskyldig och ännu inte har gjort upp med sitt förflutna. Gränserna mellan vad kyrkan gjort och vad staten ligger bakom är många gånger svåra att dra. Sylvia Sparrock är djupt besviken över att den svenska staten i motsats till den norska och danska staten och Svenska kyrkan inte har ratificerat FN:s ILO-konvention nr 169 från 1989. Den avser urfolks rättigheter till mark, vatten, självbestämmande och rätten att driva egna frågor. Staten behöver i skolans läroböcker synliggöra samernas historia och visa på hur staten genom koloniseringen intog lappmarken. Sparrock driver tesen att det efter allt som ägt rum behövs en dekolonisering. Ytterst behöver staten inrätta en sanning- och försoningskommission i enlighet med principerna i FN:s urfolksdeklaration.

Det har varit intressant att ta del av denna bok som innehåller en första historievetenskaplig del och en andra tillämpande del med tanke på möjligheterna att kunna uppnå samarbete i framtiden. Det är av stor vikt att historievetenskapliga forskningsresultat och insikter kan omsättas i aktuell samhällsdebatt och försoningspolitik. Om samarbete skall kunna ske behöver

olika inblandade parter tänka framåt och inte hålla fast vid en negativ historia som blivit synliggjord. Denna bok kan vara till god hjälp också vid andra försoningsprocesser som har sin grund i missförhållanden tidigare i historien.

Anders Gustavsson, Oslo universitet/Henån

Eva Österberg: *De små då. Perspektiv på barn i historien*. Natur och Kultur, Stockholm 2016. 422 s., ill. ISBN 978-91-27149021.

I ett av bokens, *De små då. Perspektiv på barn i historien*, första kapitel låter historikern Eva Österberg oss få ta del av berättelser om barnen Tord, Katarina, Holmsten och ett nyfött barn utan namn. Det är fyra barn som på olika sätt lämnat avtryck i skriftliga källor från medeltiden. Utifrån ett omfattande källmaterial med bland annat de isländska sagorna, mirakelberättelser och Stockholms stads tänkeböcker konstruerar författaren bilder av hur synen på barn, ungdomar och barndom(ar) kunde ta sig uttryck i Norden under medeltiden. De tidliga gränserna är medvetet ”vida och vaga” menar Österberg (s. 57). I källor från medeltiden refereras inte sällan idéer och lärdomar från både antika och förkristna föreställningar och värderingar. Vad som däremot är tydligt framskrivet är att det är barn och barndom(ar) i Sverige under 1200-, 1300- och 1400-talen som står i fokus för den här boken. Berättelser om vilka föreställningar som fanns om barn och unga och hur de levde sina liv kontrasteras mot barn och barndom i dagens moderna samhälle.

Varför är det då viktigt att synliggöra hur barn hade det förr och sätta det i relation till både ett historiskt och ett nutidsperspektiv? Frågan som ställs i boken ska uppfattas som retorisk för i nästa mening formulerar sig författaren på följande sätt:

Vad är min motivering för att fördjupa mig i detta? Etikern och barnforskaren John Wall hjälper mig med argumenten. Han är djärv nog att vilja lansera en ny och annorlunda etik, där barnen ställs i centrum. /---/. Wall vill skapa en etik som försöker

vara distanserad till de traditioner som hittills rått i synen på barnen. Han kallar sin strävan för ’childism’ i analogi med ’feminism’ för att peka på dess politiska sprängkraft (s. 16).

Eva Österbergs vill i linje med John Walls tankar kritiskt granska de idéer om den stora förändring som skett i synen på barn och barndom inom ramen för vad som har definierats som det traditionella kontra det moderna samhället. Norden och medeltiden placeras i centrum, och i polemik med Philippe Ariès utgångspunkt om barndomen som en nutidskonstruktion driver Österberg tesen att barndomen under medeltiden uppfattades som en speciell fas i en människas liv. Föräldrar älskade sina barn och tillgodosåg de behov som var förknippade med en viss ålder och var i utvecklingsfasen barnet befann sig.

Boken är uppbyggd tematiskt där frågan om synen på barn och ungdom och hur livet levdes under medeltiden förs fram som en röd tråd i berättelserna. Parallellt diskuteras också frågan om hur det traditionella samhällets föreställning om barndom som fenomen kan förstås och sättas i relation till det moderna. Det är emellertid inte en beskrivning av en utvecklingsresa som går från den mörka outvecklade medeltiden till ett modernt utvecklat och rationellt samhälle. Författaren menar att kategorier som traditionellt och modernt måste destabiliseras och problematiseras för att fungera som fruktbara analysverktyg.

Den tvärvetenskapliga ansatsen utgår från filosofisk, psykologisk, sociologisk, antropologisk och (idé)historisk forskning. Inte minst har etiker och osteologer bidragit med viktig kunskap. Analysen bygger till största delen på texter av olika slag. Författaren har valt, oavsett om det handlar om historiska krönikor, religiösa nyckeltexter, helgonlegender, mirakelberättelser, didaktiska skrifter, isländska sagor, visor, lagtexter eller rättsprotokoll, att uppfatta texterna som kulturella artefakter. De är rester av en kommunikation och föreställningsvärld – eller ”skärvor” som Österberg uttrycker det (s. 19). Dessa artefakter visar på vilka lagar och regelverk som styrde såväl det politiska spelet som vardagslivet, men också vilka normer, regler